

Nr 26

Utlåtande i anledning av motioner angående rätten till ersättning av allmänna medel vid frikännande dom.

I de likalydande motionerna I: 502 av herr *Helén m. fl.* och II: 581 av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.* hemställs — i den del som behandlas i detta utlåtande — att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär »förslag till lagstiftning som innebär att den som blir frikänd i brottmål alltid får sina kostnader ersatta av det allmänna».

I de likalydande motionerna I: 503 av herrar *Helge Karlsson* och *Ove Karlsson* och II: 582 av herrar *Jadestig* och *Hansson* i Piteå hemställs »att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om en översyn av gällande regler och förslag till lagstiftning om förbättrade möjligheter för frikänd person att få ersättning av allmänna medel».

Gällande bestämmelser

Rättegångsbalken m. m.

De kostnader, som uppstår för den tilltalades försvar i brottmål, skall, om den tilltalade icke har fri rättegång, i princip bestridas av den tilltalade själv. Åtskilliga undantag härifrån finns dock.

Kostnad för försvarare får den tilltalade betala själv. Har han ej utsett försvarare eller avvisas av honom utsedd försvarare och finnes på grund av sakens beskaffenhet eller eljest hans rätt icke kunna utan biträde tillvaratagas, skall emellertid offentlig försvarare förordnas för honom. Är den misstänkte anhållen eller häktad, skall även eljest, om han begär det, offentlig försvarare förordnas. Har rätten förordnat offentlig försvarare, utgår ersättning till denne av statsmedel.

Beträffande *kostnad för bevisning, som påkallats av den tilltalade*, gäller följande. Den tilltalade får själv betala vittneskostnad. Genom att för rätten påpeka förefintligheten av ett vittne kan emellertid den tilltalade ibland åstadkomma att rätten finner sig böra självmant föranstalta om vittnets hörande. I sistnämnda fall bestrides vittneskostnaden av statsmedel. Även kostnad för tillhandahållande av *skriftligt bevis* betalas av den tilltalade. Har han förmått rätten att *ex officio* föranstalta om handlingens företeende, betalas kostnaden av statsmedel. *Kostnad för syn* samt kostnad för *sakkunnig*, som på den tilltalades begäran utsetts av rätten, betalas av statsmedel. Däremot betalas kostnad för sakkunnig, som icke nämnts av rätten, av den tilltalade.

Delgivningskostnad torde i praktiken icke uppstå för tilltalad i mål om allmänt åtal. Regelmässigt sker nämligen i sådana mål delgivning genom rättens försorg. Om den tilltalade för sin processföring eller eljest önskar *utskrift av rättens protokoll*, exempelvis för att ha tillgång till fonetisk upptagning av vittnesutsagor, får han själv bestrida kostnaden (fria från avgift är dock bl. a. krigsman i militärt mål samt häktad, se 8 § första stycket 9) och 11) expeditionskungörelsen). Däremot är misstänkt eller hans försvarare fri från avgift i fråga om avskrift av *protokoll* eller *anteckning* vid *förundersökning*. Detsamma gäller för åtalad i fråga om *dom* eller *slutligt beslut* i brottmål (8 § expeditionskungörelsen, se även 10 §).

Den tilltalade får själv betala sin *inställelse* — resekostnad och kostnad för uppehälle — vid rätten. Han får icke heller någon ersättning för *arbete* och *tidsspillan* vid utförande av talan i målet.

Även om den tilltalade frikännes i brottmålet får han i regel inte någon ersättning för de kostnader, som uppstått för honom i målet. Endast om åklagaren väckt åtal utan sannolika skäl eller eljest på grund av omständigheterna i målet förekommer synnerlig anledning därtill, kan tilltalad som frikännes erhålla ersättning av statsverket för rättegångskostnader. Reglerna härom återfinns i 31 kap. 2 § rättegångsbalken, som lyder:

Har åklagare väckt åtal utan sannolika skäl eller förekommer eljest, då den tilltalade frikännes, på grund av omständigheterna i målet synnerlig anledning därtill, äge rätten av allmänna medel tillerkänna honom ersättning för hans kostnad för försvarare, för vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt för delgivning och för utskrift av protokoll, dom eller annat dylikt, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt, så ock för hans inställelse vid rätten. Avvisas eller avskrivs åtal, äge den tilltalade, om skäl äro därtill, erhålla ersättning för kostnad, som nu sagts.

Fri rättegång

Enligt *lagen om fri rättegång* som avser både tvistemål och brottmål kan fri rättegång beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången förenade kostnaderna eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Part som åtnjuter fri rättegång har fria expeditioner i målet och behöver inte vidkännas utgifter för delgivning, intyg och åtgärder av tjänsteman.

Kostnad för bevisning som inte förebragts utan skäl utgår av allmänna medel. Detta innebär således att parten slipper betala bl. a. kostnader för de vittnen som åberopas av honom.

Om parten ålagts personlig inställelse vid rätten, kan han få ersättning för resa och, om synnerliga skäl föreligger, traktamente med f. n. högst 25 kronor om dagen. Parten kan även få andra nödvändiga utgifter ersatta.

Om så erfordras får parten rättegångsbiträde som erhåller ersättning av allmänna

medel. I brottmål gäller dock i fråga om biträde åt den misstänkte bestämmelserna i rättegångsbalken om offentlig försvarare.

Om rätten under rättegången finner att parten kan själv bära kostnaderna för rättegången, kan rätten förordna att förmånen av fri rättegång skall upphöra.

När rätten skiljer målet från sig skall rätten i vissa fall förplikta antingen parten eller hans motpart att återgälda statsverket kostnaderna i anledning av den fria rättegången. Har parten förlorat förmånen av fri rättegång, skall han i regel förpliktas att återgälda kostnaderna. Föreligger sådana omständigheter som avses i 31 kap. 2 § rättegångsbalken, får betalningsskyldighet ej åläggas parten.

Lagen om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.

Med hänsyn till innehållet i motionerna I: 503 och II: 582 må här erinras om att enligt lagen (1945: 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. utgår efter prövning av domstol under vissa betingelser skadestånd av allmänna medel för förlust och lidande som vållats av frihetsinskränkningar på grund av beslut eller domar som sedermera ändrats eller upphävts. I fråga om bl. a. den som har häktats eller anhållits är det en förutsättning för skadestånd att frikännande dom har meddelats, åtalet nedlagts eller förundersökningen avslutats utan åtal. Rätt till ersättning föreligger inte om den som åtgärden avsett har försvårat utredningen eller själv uppsåtligt orsakat åtgärden eller om det i annat fall med hänsyn till omständigheterna inte är skäligt att ersättningen utgår. På grund av sistnämnda bestämmelse kan skadestånd vägras i vissa fall då anledning till misstanke alltjämt kvarstår mot den som blivit föremål för tvångsåtgärden.

Enligt lagen utgår ersättning för mistad arbetsförtjänst och annat intrång i näring så ock för nödiga kostnader. Om synnerliga skäl är därtill, får ersättning utgå jämväl för det lidande som intrånget i friheten medfört.

Efter Kungl. Maj:ts bemyndigande har chefen för justitiedepartementet nyligen tillkallat en sakkunnig för en översyn av lagstiftningen om ersättning med anledning av oriktiga frihetsberövanden. I utredningsdirektiven uttalas bl. a. följande.

1945 års lag om ersättning åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. bör upphävas och ersättas av en ny lag som reglerar frågor om ersättning vid alla former av oriktiga frihetsberövanden eller andra frihetsinskränkande åtgärder. Huvudregeln i den nya lagen bör vara att den som oförskyllt har blivit berövad eller lidit inskränkningar i sin personliga frihet genom ett ingripande från samhällets sida, vilket sedermera visar sig ha varit ogrundat, skall ha rätt till ersättning av det allmänna. Ersättningsrätten bör i princip föreligga både när ingreppet har skett med anledning av misstanke om brott eller när det uteslutande haft karaktären av en social skyddsåtgärd. Att misstanke om brott kvarstår mot någon som häktats eller anhållits men sedan ej kunnat bindas vid brottet eller mot någon som undergått straff men där- efter frikänts, bör som regel inte få inverka på rätten till gottgörelse.

Vid utformningen av ett nytt system måste givetvis göras vissa begränsningar i ersättningsrätten. Uppenbart är att den skadelidandes egen medverkan skall beaktas som grund för jämkning av ersättningen enligt allmänna regler om verkan av medvällande. I princip bör den skadelidande kunna få full gottgörelse för direkta utgifter och kostnader som ingreppet har föranlett. Men när det gäller förmögen-

hetsförluster i form av förlorad arbetsinkomst eller utebliven vinst i näringsverksamhet och liknande kan det finnas anledning att överväga särskilda begränsningar, som t. ex. att endast inkomst intill viss nivå beaktas och att utebliven vinst ersätts efter särskild skälighetsprövning. Frågor av delvis liknande art aktualiseras i den pågående utredningen inom skadeståndskommittén angående ersättning med anledning av personskada. Utredningsmannen bör i dessa hänseenden samråda med kommittén.

Motionerna

I *motionerna I: 502 och II: 581* anförs som stöd för det yrkande, som behandlas i detta utlåtande, följande.

Även i fråga om brottmål råder otillfredsställande förhållanden. De begränsade möjligheterna att få kostnaderna för sitt försvar ersatta ens i fall av frikännande dom gör att många människor inte har råd att anlita sakkunnigt biträde när de råkar ut för ett åtal som de anser sig ha anledning att bestrida. Så t. ex. är det ganska vanligt att en åtalad i trafikmål — i vilka rätten vanligen vägrar att förordna offentlig försvarare — måste avstå från att vända sig till advokat, eftersom kostnaderna härför ofta kan beräknas överstiga de böter som utdöms vid fällande dom. Endast förmögna personer anlitar därför advokat i sådana lägen. Om man därtill lägger att åtal i sådana mål då och då väckes enbart därför att åklagaren önskar ett prejudikat, inses lätt det orimliga i situationen. Den som blir frikänd bör alltid få sina kostnader ersatta av det allmänna.

I *motionerna I: 503 och II: 582* framhålls, att de möjligheter, som enligt 31 kap. rättegångsbalken finns till ersättning åt den tilltalade vid frikännande dom, är ytterst begränsade. Efter viss redogörelse för innehållet i 31 kap. 2 § rättegångsbalken anför motionärerna följande.

Även om det inte kan komma i fråga att ge var och en som frikänns vid domstol ersättning för de kostnader och ekonomiska förluster samt det lidande som rättegången vållat, bör ersättningsmöjligheterna enligt vår mening utökas. Bestämmelserna i lagen om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. synes utgöra en lämplig förebild.

Historik

Enligt den före *nya rättegångsbalkens* ikraftträdande den 1 januari 1948 gällande rätten kunde tilltalad, då ett allmänt åtal ogillades, erhålla ersättning för sina kostnader å målet, allenast då åklagaren anställt åtalet utan skäl. Därmed sammanhänge, att ersättningen skulle utgivas icke av statsverket utan av åklagaren, som gjort sig skyldig till felaktigt förfarande genom att anställa åtalet utan att skäl därtill förelegat.

I de allmänna motiven till *nya rättegångsbalkens* bestämmelser om rättegångskostnad i brottmål anförde *processlagberedningen* bl. a. följande.

I mål, däri talan om ansvar föres av allmän åklagare, måste frågan om skyldighet för part att ersätta rättegångskostnad regleras efter andra grunder än i tvistemål. De kostnader, som å åklagarsidan äro nödvändiga för genomförande av en straffprocess, bestridas av statsverket, och vissa av dessa kostnader, såsom för

verkställande av förundersökning och för åklagarens inställelse vid rätten, äro av den art, att de, oavsett målets utgång, böra bäras av det allmänna. Däremot böra andra kostnader för statsverket i viss utsträckning ersättas av den tilltalade, om han fälles till ansvar i målet. Med hänsyn till åklagarens skyldighet att väcka åtal, så snart tillräckliga skäl föreligga, att den misstänkte är skyldig till brottet, kan det icke åläggas åklagaren att ersätta den tilltalades kostnader allenast på den grund, att åtalet ogillats. Att i dylikt fall tillerkänna den tilltalade en allmän rätt att för dessa kostnader erhålla gottgörelse av statsverket synes ej böra komma i fråga. För vissa fall kräver dock billigheten, att han erhåller gottgörelse för sina kostnader.

I motiven till bestämmelsen i 31 kap. 2 § nya rättegångsbalken framhöll processlagberedningen, att ehuru någon allmän rätt för tilltalad att, då allmänt åtal ogillas, erhålla ersättning för sina kostnader icke borde föreskrivas, vissa jämkningar i den gällande rätten likväl syntes påkallade. Beredningen anförde vidare.

Tillräcklig anledning torde ej föreligga att begränsa ersättningsrätten till de fall, då åtalet anställt alldeles utan skäl. Även då vissa skäl förelegat men dessa icke varit så starka, att de bort föranleda åtal, synes den tilltalade böra kunna få ersättning för sina kostnader. Vidare kan det i vissa fall, även om åklagaren haft sannolika skäl att väcka åtal, vara obilligt, att den tilltalade skall bära de kostnader han haft för att värja sig i målet. Stundom kan åklagaren, som blivit missledd av bevisningen, ha haft goda skäl att anställa åtal men talan dock vara objektivt obefogad. Detta kan inträffa, då det under rättegången finnes uppenbart, att den tilltalade är oskyldig, t. ex. därigenom att annan person erkänt brottet. På grund härav synes böra föreskrivas, att tilltalad, som frikännes, må kunna erhålla gottgörelse för sina kostnader ej blott då åtalet anställt utan sannolika skäl utan även då eljest med hänsyn till omständigheterna i målet synnerlig anledning föreligger därtill. Ersättning bör emellertid utgå allenast i undantagsfall och endast då den tilltalade icke på något sätt genom sitt beteende givit anledning till åtalet. Rätten bör i varje fall pröva, huruvida skäl föreligger att utdöma ersättning. Härvid kan hänsyn tagas endast till omständigheterna i målet. Det förhållandet, att kostnaderna varit stora och den tilltalade haft svårighet att bära dem, utgör sålunda ej tillräcklig grund för att tillerkänna honom ersättning. Enligt gällande rätt skall, då den tilltalade finnes berättigad till ersättning, denna utgivas av åklagaren. Principiellt synes riktigast, att ersättningsskyldigheten åvilar statsverket. Härför talar även, att ersättningsskyldighet icke bör kunna åläggas åklagaren i annat fall än då åtalet anställt utan skäl. I övriga fall, då den tilltalade är berättigad till gottgörelse, måste denna utgå av allmänna medel. Det synes därför lämpligt, att ersättningen i alla fall erläggas av statsverket. — — —

Den tilltalades ersättningsrätt synes böra omfatta hans kostnader för försvarare och för vittne, sakkunnig eller annan bevisning under förundersökningen eller i rättegången ävensom för delgivning och för lösen av protokoll under förundersökningen och i rättegången samt av dom eller slutligt beslut. Ersättning bör dock utgå endast i den mån kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av den tilltalades rätt. Avgörande bör härvid vara, huruvida den tilltalade vid åtgärdens vidtagande haft skäl att anse densamma erforderlig. Tillika synes han böra vara berättigad till ersättning för sin inställelse vid rätten. Däremot bör ersättning ej tilläggas honom för arbete eller tidsspillan vid utförande av hans talan. — — —

Avvisas eller avskrivs allmänt åtal, synes böra bero av omständigheterna, huruvida den tilltalade skall erhålla gottgörelse för sina kostnader. Har åtal väckts vid

obehörig domstol och denna avvisar målet, synes sålunda ersättning böra tillerkännas honom. Stundom torde den tilltalade kunna erhålla gottgörelse, då åtalet nedlägges på den grund, att det finnes uppenbart, att han är oskyldig. Däremot kan ersättning ej utgå, om målet avskrivs på grund av att den tilltalade avvikit eller av annan anledning, som hänför sig till den tilltalade, t. ex. om denne avlidit, innan dom meddelats.

Av de nu angivna reglerna följer, att om den tilltalade åtalas för flera brott och åtalet beträffande något brott ogillas, avvisas eller avskrivs, han kan erhålla gottgörelse för sina kostnader, i den mån de bero av åtalet i denna del, även om han fälls till ansvar för annat brott. Även då ett åtal för flera brott helt ogillas, kunna omständigheterna beträffande något brott vara sådana, att den tilltalade bör erhålla gottgörelse för sina kostnader härutinnan, under det att han själv får vidkännas sina kostnader i övrigt.

I en motion till 1944 års riksdag (II: 8) hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och framläggande för riksdagen av förslag till sådana bestämmelser, att en av åklagarmyndighet åtalad person, som frikännes, får sina kostnader för inställelsen inför domstol ersatta av allmänna medel.

Över motionen avgav första laguskottet utlåtande (nr 10). Utskottet uttalade som sin uppfattning att det måste anses otillfredsställande att en av allmän åklagare åtalad person, som frikändes, icke kunde erhålla ersättning för sina kostnader å målet annat än för det fall att åklagaren anställt åtalet utan skäl. Utskottet framhöll att det emellertid i nya rättegångsbalken införts stadgande i 31 kap. 2 §, varigenom detta missförhållande undanröjdes. Utskottet anförde vidare bl. a. följande.

På grund av stadgandet kunna domstolarna efter nya rättegångsbalkens ikraftträdande tillerkänna tilltalad som frikännes ersättning i sådana fall, då åklagare väckt åtal utan sannolika skäl eller det eljest på grund av omständigheterna i målet förekommer synnerlig anledning därtill. Att gå än längre på denna väg och, såsom motionären torde hava åsyftat, föreskriva en allmän regel om rätt för tilltalad, att då ett allmänt åtal ogillas, under alla förhållanden erhålla gottgörelse för sina kostnader, synes utskottet icke lämpligen kunna ske.

Motionen föranledde ej någon riksdagens åtgärd.

I likalydande motioner till 1956 års riksdag (I: 22 och II: 29) framställdes ett likartat yrkande. Motionärerna menade, att den som frikänts borde av allmänna medel erhålla skälig ersättning för kostnader för vittnen och försvarare.

På hemställan av första laguskottet i utlåtande nr 14 beslöt riksdagen att motionerna icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Som skäl härför åberopades, att spörsmålet var föremål för utredning inom 1951 års rättegångskommitté (se nedan) och att resultatet av utredningen borde avvaktas.

Förslag av 1951 års rättegångskommitté

I början av år 1956 uppdrog Kungl. Maj:t åt 1951 års rättegångskommitté att i samband med utredning om reglerna för fri rättegång upptaga fråga om en omprövning av reglerna om rätt för tilltalad att i brottmål, där åklagare för talan, erhålla ersättning för rättegångskostnad. I direktiven anföres härom bl. a. följande.

Särskilda regler gäller om rättegångskostnad i brottmål, där åklagare för talan. Om den tilltalade frikännes, skall visserligen de kostnader, som enligt rättens beslut har utgått av allmänna medel till offentlig försvarare, vittne eller annan, stanna å statsverket. Men för de utgifter, som den tilltalade själv fått vidkännas, får han i allmänhet icke någon ersättning, om han frikännes. Endast om åklagaren väckt åtal utan sannolika skäl eller om eljest på grund av omständigheterna i målet synnerlig anledning förekommer därtill, kan ersättning utgå till den frikände. Denna lagens ståndpunkt har i vissa fall lett till resultat, som kan anses vara stötande. Bestämmelserna i ämnet torde därför böra omprövas.

År 1958 framlade 1951 års rättegångskommitté betänkande med förslag till lag om rättegångshjälp m. m. (SOU 1958: 40). Enligt förslaget skulle möjligheten att erhålla processuell rättshjälp vidgas främst genom att part kunde erhålla sådan förmån mot att han till statsverket inbetalade ett efter hans ekonomiska förmåga avpassat kostnadsbidrag. I betänkandet togs även nyss angivna spörsmål upp. Kommittén behandlade därvid frågan om icke ytterligare vissa av kostnaderna för den tilltalades processföring borde i första hand utgå av statsmedel. Den kostnad som enligt kommitténs mening främst påkallade uppmärksamhet var kostnaden för vittnen. På anförda skäl fann sig emellertid kommittén icke böra förorda, att kostnad för den tilltalades vittnen skulle utgå av allmänna medel i annat fall än då den tilltalade åtnjutit rättegångshjälp. Kommittén föreslog däremot att i mål, vari åklagare fört talan, den tilltalade eller hans försvarare berättigades erhålla utskrift av rättens dom eller slutliga beslut utan avgift (beträffande nuvarande regler, se avsnittet Gällande bestämmelser).

I fråga om frikänd tilltalads rättegångskostnad syntes det kommittén uppenbart, att det ej borde komma i fråga att införa rätt för varje tilltalad som frikännes till ersättning av statsmedel för rättegångskostnad. Kommittén ansåg emellertid de gällande reglerna, enligt vilka ersättning må utgå allenast då åklagaren väckt åtal utan sannolika skäl eller eljest på grund av omständigheterna i målet synnerlig anledning därtill förekommer, alltför restriktiva.

Kommittén föreslog att i 31 kap. 2 § rättegångsbalken som huvudregel stadgades, att om den tilltalade frikännes i mål, vari åklagare för talan, rätten skulle äga tillerkänna honom ersättning av allmänna medel för rättegångskostnad. Från denna regel skulle göras undantag så att ersättning ej fick utgå om den tilltalade genom sitt förfarande givit skälig anledning till åtalet eller försvårat sakens utredning. Beträffande exempel på fall, där undantagsreglerna borde tillämpas hänvisar utskottet till betänkandet (s. 91).

Kommittén föreslog, att nu angivna regler skulle gälla kostnad för vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt för delgivning och för utskrift av protokoll eller annan handling, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av den tilltalades rätt.

Ersättning för kostnad för enskild försvarare och för den tilltalades inställelse vid rätten ansåg kommittén borde utgå, allenast såframt synnerlig anledning förekom därtill. Sådan torde få anses föreligga, om åklagaren väckt åtalet utan sannolika skäl eller eljest sådan omständighet förelegat som enligt förarbetena till gäl-

lande lydelse av 31 kap. 2 § rättegångsbalken utgör synnerlig anledning att tillerkänna den frikände ersättning av allmänna medel för rättegångskostnad. Därjämte skulle emellertid, när det gällde kostnad för försvarare och för den tilltalades inställelse, hänsyn också kunna tagas till den frikändes ekonomiska villkor.

Sedan rättegångskommitténs förslag varit föremål för remissbehandling, tillkallades år 1962 en ny utredning rörande processuell rättshjälp. Den nya utredningen avgav år 1965 ett betänkande med reviderat förslag till lag om rättegångshjälp m. m. (*Rättegångshjälp*, SOU 1965: 13). Förslaget bygger i det väsentliga på rättegångskommitténs förslag. Den fråga som aktualiserats i anledning av förevarande motioner har endast indirekt berörts i betänkandet (s. 109—110). Även detta betänkande har remissbehandlats.

Reform av rättshjälp enligt riktlinjer i 1970 års statsverksproposition

I årets statsverksproposition (bil. 4, s. 58) har chefen för justitiedepartementet aviserat en genomgående rättshjälpsreform. Huvudprincipen vid en sådan reform bör enligt departementschefen vara att ingen av ekonomiska skäl skall hindras från att ta till vara sina intressen i rättsligt hänseende men att var och en skall bidra till kostnaden för rättshjälp efter förmåga. Särskilda rättshjälpsmyndigheter skall upprättas, men även privatpraktiserande jurister bör kunna anlitas för rättshjälp. Den enskilde skall kunna få rättshjälp såväl i mål eller ärende vid domstol och administrativ myndighet som i utomprocessuella sammanhang.

Den ytterligare utredning som måste föregå en reform av rättshjälp har enligt vad som anges i statsverkspropositionen redan inletts inom justitiedepartementet och bör enligt departementschefens mening även i fortsättningen bedrivas inom departementet i samråd med utredningen om rättshjälp i förvaltningsärenden. Resultatet av detta utredningsarbete bör remissbehandlas.

Utskottet har i sitt utlåtande 1970: 5, som godkänts av riksdagen, behandlat motionsyrkanden rörande rättshjälpsreformen.

Riksdagsbehandling år 1969

I anledning av motioner till 1969 års riksdag behandlade första lagutskottet i sitt utlåtande nr 45 bl. a. frågan om ersättning av allmänna medel till frikänd tilltalad, som haft vittneskostnad i målet i fråga.

Utskottet uttalade, att det kan förtjäna närmare övervägas en reform innebärande att vittneskostnad i princip alltid skall utgå av allmänna medel. Efter att vidare ha anfört att regeln i 31 kap. 2 § rättegångsbalken om rätt för den som blir frikänd i brottmål att få ersättning för sina kostnader är mycket restriktivt utformad, uttalade utskottet följande.

Det har också visat sig i praktiken, att ersättning av allmänna medel ytterst sällan utgår med stöd av denna bestämmelse. Som bland annat framhållits under re-

missbehandlingen framstår det som stötande för rättskänslan att den, som inkallar ett vittne och genom vittnesmålet blir frikänd, i allmänhet saknar möjlighet att få ersättning för vittneskostnaden. Såvida man inte stannar för att låta varje vittneskostnad utgå av allmänna medel i enlighet med vad som övervägs ovan, bör därför enligt utskottets mening regeln i 31 kap. 2 § erhålla en för den tilltalade generösare avfattning.

I enlighet med det sagda bör de här behandlade reglerna i rättegångsbalken bli föremål för översyn. Eftersom frågorna torde ha en mera begränsad praktisk betydelse och då de i viss mån varit föremål för uppmärksamhet under det i redogörelsen ovan nämnda arbetet på en rättshjälpsreform, är någon särskild utredning inte påkallad. Frågorna torde kunna bli föremål för närmare överväganden i samband med behandlingen av andra rättegångsfrågor inom Kungl. Maj:ts kansli. I detta sammanhang kan erinras om att Kungl. Maj:t ännu inte tagit slutlig ställning till det förslag som år 1965 framlagts om en reformerad rättegångshjälp.

På hemställan av utskottet gav riksdagen Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört.

Utskottet

Enligt bestämmelser i 31 kap. 2 § rättegångsbalken kan en tilltalad i brottmål, som blir frikänd, i viss utsträckning få ersättning för sina rättegångskostnader. De kostnader som kan ersättas är främst kostnad för försvarare, vitne, sakkunnig eller annan bevisning och utskrift av protokoll, om kostnaden varit påkallad för att tillvarata den tilltalades rätt. Vidare kan rätten tillerkänna den tilltalade ersättning för hans inställelse vid rätten, d.v.s. resekostnad och kostnad för uppehälle. Där emot kan ersättning för tidsspillan eller arbete vid talans utförande inte utgå. Ersättning av allmänna medel kan utgå endast om åklagaren väckt talan utan sannolika skäl eller det eljest på grund av omständigheterna i målet förekommer synnerlig anledning därtill. Det torde vara mycket ovanligt att ersättning utdömes enligt dessa bestämmelser.

I de i detta utlåtande behandlade motionsyrkandena tas upp frågor som knyter an till nyssnämnda bestämmelser. I motionerna I: 502 och II: 581 framhålls sålunda i nu förevarande del att de begränsade möjligheter, som för närvarande finns för en tilltalad att vid frikännande dom få ersättning för sina kostnader för försvaret, gör att många människor inte anlitar försvarare exempelvis i trafikmål. Vanligen förordnar inte heller rätten offentlig försvarare. Motionärerna begär förslag till lagstiftning som innebär att den som blir frikänd i brottmål alltid får sina kostnader ersatta av det allmänna. I motionerna I: 503 och II: 582 yrkas att riksdagen hemställer om översyn av gällande regler och förslag till lagstiftning om förbättrade möjligheter för frikänd person att få ersättning av allmänna medel. Enligt motionärernas mening synes bestämmelserna i lagen om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. utgöra en lämplig förebild.

Utskottet uttalade vid 1969 års höstriksdag i anledning av motioner rörande vittneskostnad i brottmål, att regeln i 31 kap. 2 § rättegångsbalken är mycket restriktivt utformad och att det i praktiken visat sig att ersättning av allmänna me-

del ytterst sällan utgår med stöd av bestämmelsen. Vidare anförde utskottet bl. a., att såvida man inte stannar för att låta varje vittneskostnad utgå av allmänna medel, regeln bör erhålla en för den tilltalade generösare avfattning. Regeln bör därför bli föremål för översyn. Vad utskottet anförde gav riksdagen Kungl. Maj:t till känna.

Vad utskottet sålunda anförde beträffande vittneskostnad i brottmål äger sin giltighet även i fråga om andra kostnader, som kan ha uppstått för tilltalad som frikänts. Den begärda översynen bör därför avse även de övriga kostnader som avses i 31 kap. 2 § rättegångsbalken. Därutöver finns det skäl överväga om den som blir frikänd skall kunna få ersättning för förlorad arbetsförtjänst och skada, som enligt nämnda lagrum inte under några omständigheter kan utgå av allmänna medel.

I årets statsverksproposition har aviserats en genomgripande rättshjälpsreform. Den ytterligare utredning som måste föregå en sådan reform bedrivs av en arbetsgrupp inom justitiedepartementet i samråd med utredningen om rättshjälp i förvaltningsärenden. De frågor rörande tilltalads kostnadsersättning som i enlighet med vad utskottet i det föregående anförde bör bli föremål för översyn torde lämpligen kunna prövas i samband med det fortsatta arbetet på rättshjälpsreformen.

Utskottet hemställer,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 502 och II: 581, såvitt nu är i fråga, samt motionerna I: 503 och II: 582 i skrivelse till Kungl. Maj:t ger till känna vad utskottet ovan anförde.

Stockholm den 14 april 1970

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s), herrar Schött (m), Svanström (cp), fru Lindström (s), herr Sörenson (fp) och fru Lilly Ohlsson (s);

från andra kammaren: fru Löfqvist (s), herrar Martinsson (s), Dockered (cp), Wiklund i Stockholm (fp), Jönsson i Malmö (s), Hansson i Piteå (s), Johansson i Växjö (cp) och Oskarson (m).

Reservation

av herr *Erik Svedberg* (s)